

Проект BGLD-1.006-0001 „Здравеопазване за всички“
Програма „Местно развитие, намаляване на бедността и подобро включване на
уязвимите групи“, финансирана от Финансовия механизъм на Европейското
икономическо пространство 2014 – 2021 г.¹

ДОКЛАД
АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ КАРТОГРАФИРАНЕТО НА РОМСКИ
КВАРТАЛИ В ОБЩИНА НОВИ ПАЗАР

Съдържание

Обект и обхват на проучването	2
Състав на домакинствата и условия на живот	7
Социален и здравен профил на членовете на анкетираните домакинства	15
Децата в анкетираните домакинства	23
Бременност и раждане	28
Контрацепция и сексуално преносими инфекции	30
Безплатни прегледи – защо не?	37
Ключови проблеми.....	39

¹ Този документ е създаден в рамките на проект № BGLD-1.006-0001 „Здравеопазване за всички“, изпълняван по Програма „Местно развитие, намаляване на бедността и подобро включване на уязвими групи“, финансирана от Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2014-2021 г. Цялата отговорност за съдържанието на публикацията се носи от Министерство на здравеопазването и Програмният оператор не носи отговорност за начина на употреба на информацията, съдържаща се в документа.

Обект и обхват на проучването

Картографирането е проведено в град Нови пазар в квартал „Дружба“ основно в домакинства, които живеят на улица „Янаки Вергиев“, в квартал „улица Нииж“, в Общежитието, където живеят социално слаби роми и селата Преселка, Мировци и Стоян Михайловски в периода 01.07. – 15.10.2022 г. от Фюлия Мехмед, Сузана Борисова и Мюрвет Карани. Анкетираниите домакинства са общо 259 с общо 1433 члена. От тях 173 домакинства се намират в квартали на град Нови пазар, а 86 домакинства в селата.

Квартал „Дружба“ се намира в задната част на града и свършва в покрайнините на близката гора. Голяма част от квартал „Дружба“ е в регулация, на ул. „Янаки Вергиев“ живеят най-маргинализираните около 150 души. Част от улицата е в регулация (до номер 100-105), а след това, по данни на здравните медиатори, има поне още 50 незаконно построени къщи.

Жителите на квартала се определят като миллет, роми (другите ги наричат „турски цигани“ или само „цигани“, а те наричат не-турските роми „цигани“). Почти всички деца от квартал Дружба, както и от общежитието и квартал „улица Нииж“ учат във Второ основно училище (ОУ), което е в центъра на града, намира се на 2 км. от квартал Дружба, т.е. това е училище със 100% деца от ромските квартали и най-бедните семейства на града. След VII клас обикновено децата продължават да учат в Професионална гимназия по селско стопанство, която се намира на 1 км. от квартал Дружба. Няма организиран обществен или друг транспорт за децата в началните класове.

Децата от квартал „Дружба“ учат във филиал на една от централните детски градини, който се намира центъра на ромския квартал. Няма как да не допуснем, че филиалът се посещава само от деца от квартала.

В Центъра на квартал „Дружба“ е разположен ЦОП, екипът е високо квалифициран. Обучаван е от експерти на УНИЦЕФ, Фондация „Здравни проблеми на малцинствата“ и други. Дълги години функционираше като семейно консултативен център с услуги насочени към работа със семейства и деца. Центърът предлага услуги на териториите на четири общини – Нови пазар, Каспичан, Никола Козлево и Каолиново в три направления „Услуга и подкрепа на детето“, „Услуга и подкрепа на семейството“ и „Работа в общността“.

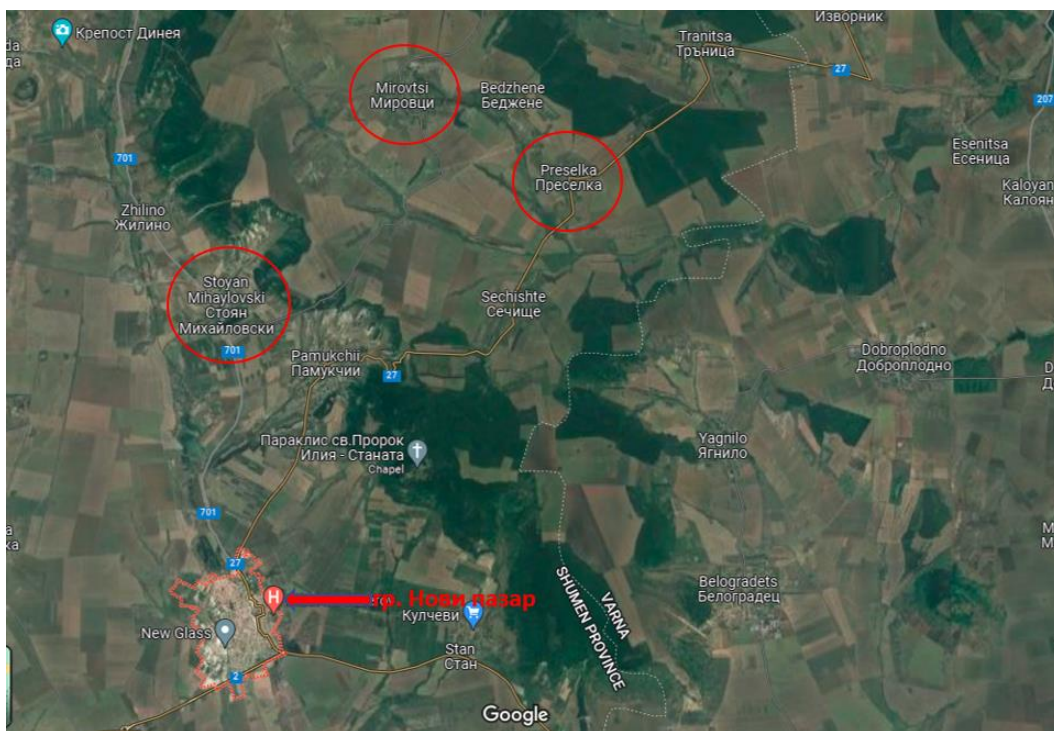
В града има джамия, евангелска църква и православен храм, но жителите на квартал „Дружба“ посещават основно джамията, която се намира на един километър извън квартала.

Квартал „улица Нииж“ както го наричат здравните медиатори и социалните работници от ЦОП, също е обитаван предимно от маргинализирани семейства. **Квартал „улица Ниж“ не е в регулация.** Тук проблемът се състои в това, че земята и сградите са на държавния земеделски институт (ДЗИ), т.е. държавна собственост. Общината от години води преговори собствеността да стане общинска, но все още това не е факт. В квартал „улица Ниж“ се купуват постоянно къщи, обитават се общо над 50 къщи от българи, роми, турци, копанари, но тези постройки не присъстват в кадастралния план. Жителите на квартал „улица Ниж“ обикновено посещават близка евангелска църква.

Друга „гореща точка“, където живеят семейства в голяма маргинализация, са така наречените **общезития**, които са общинска собственост. В едно от общезитията, което представлява блок на четири етажа с 15 апартамента на етаж, живеят едни от най-маргинализираните семейства от квартал „Дружба“. Въпреки, че сградата е в регулация, домакинствата не винаги имат ток, водата стига до някъде или е спряна поради неплатени сметки. Мръсният канал се излива директно в мазето на блока, което е потънало във фекални води. Намерението на общината е да събори този блок и да построи нови социални жилища, но преди години не успява да спечели проект. **„Общезитието“** продължава да се обитава от 60 семейства.

Селата Преселка и Мировци са малки – съответно с 198 и 434 души (по данни на ГРАО от 15.09.2022) и в тях живеят българи, роми и турци. В Мировци са останали около 15 ромски семейства, а в Преселка 10. Останалите са заминали да живеят и работят в чужбина и се прибират само през лятото. Мировци е по-недостъпното село (особено зимата), до което няма транспорт. Достъпът до здравни и социални услуги е невъзможен без собствен транспорт, затова и по-младите семейства не се задържат тук. Родилният дом е на 40 км. в Шумен. Все още в Мировци има училище със смесена паралелка, което се посещава от 7 деца на различна възраст. Можем да предположим, че децата най-вероятно са от ромската общност. В детската градина има 4 деца. И в двете села има джамия и православен храм.

В село Стоян Михайловски живеят българи, турци и роми, но най-маргинализираните семейства обитават видимо обособен и отделен от селото квартал на хълм, който всички наричат „махалата“. Земята, на която са изградени къщите в махалата, е общинска и въпреки че „махалата“ е в регулация, проблеми със законността на къщите съществуват.

През последните години е изграден водопровод, но вода продължава да няма в повечето домакинства поради неплатени сметки от години. Електричеството често е спряно, защото не се плаща, улиците не са асфалтирани, а къщите са кирпичени – няма градини, цветя, зеленчуци.

Допреди 10 години махалата се обитава от над 800 души, но сега постоянно там живеят не повече от 300 души. Училище и детска градина има в близост (на около 500 м.). Здравните и социалните услуги са в Нови пазар, т.е. на 10 км от „махалата“. ОПЛ в Стоян Михайловски идва два пъти в седмицата. Жените раждат в болницата в Шумен, която е на 35 км. от селото. В селото има православна църква и джамия, недалеч от махалата, общността посещава джамията.

Родилен дом на територията на община Нови пазар няма, съответно жените раждат в болницата в Шумен, която се намира на 26 км. от Нови пазар. В Нови пазар има ДКЦ и филиал на болницата на Шумен. От 2016 година към МБАЛ Шумен АД се присъединява и болницата в град Нови Пазар. Болницата в Нови пазар разполага с приемно-диагностични кабинети, клинична и микробиологична лаборатория, отделение за образна диагностика, неврологично отделение, вътрешно отделение, отделение за физикална и рехабилитационна медицина. Има и спешен център в Нови пазар, който се посещава предимно от здравно неосигурени и бедни семейства, много често има сериозни конфликти.

Състав на домакинствата и условия на живот

В анкетираните 259 домакинства живеят общо 1433 лица – 700 мъже и 733 жени. Една трета от анкетираните домакинства живеят в селата Мировци, Преселка и Стоян Михайловски.

Населено място	Нови пазар	Села	Общо
Брой анкетирани домакинства	173	86	259
Брой жени	491	242	733
Брой мъже	479	221	700

Размер на домакинството

Най-често се срещат домакинства с 4, 5 и 6 членове – общо 69,0% от анкетираните, но в 30 домакинства (11,6%) има 7 членове, в 13 домакинства (5,0%) – 8 членове, в 6 домакинства – 9 членове, в 8 домакинства има 10 членове, а 11, 14 и 15 членове се срещат в по едно домакинство.

Няма съществени различия в големината на домакинствата в кварталите на Нови пазар и селата. По отношение на многочлените домакинства с 8 и над 8 членове – също не се забелязват различия – 10,6 % за селата, а за кварталите на Нови Пазар те са 12,1%.

В анкетираните домакинства има общо 626 (43,7%) деца. Най-често срещан е моделът с две деца (44,4%) и три деца (27,4%) в домакинство. Но в 20 домакинства има 4 деца, в 7 домакинства има 5 деца, в две домакинства има по 6 и 7 деца.

В селата има значително повече деца в домакинствата – там процентът на домакинства с едно дете е по-нисък, докато три и четири деца се срещат общо в 76,75%.

383 жени са отговорили на въпроса колко деца имат². По-голямата част от жените имат от едно до три деца – общо 81,2%, 9,1% от жените имат по четири деца. Жените с пет и повече деца (до 10) са общо 37 или 9,6% (регистрирана е една жена с 10 деца)

При на анализа на данни в града и селата е важно да отбележим, че в кварталите на Нови Пазар са анкетирани два пъти повече домакинства. Въпреки това на някои места са предоставени данни за сравнение, за да се открият някои значими различия.

² На въпрос за жена „Колко деца има“ липсват 17 отговора.

За жена: Колко деца им?

За жена – колко деца има?	Нови пазар	села
1	17,8%	8,8%
2	43,5%	32,5%
3	24,2%	29,8%
4	5,9%	16,7%
5	5,2%	5,3%
6	1,1%	3,5%
7	0,7%	0,9%
8	1,1%	0,9%
9	0,4%	0,9%

Малък е делът на лицата над 40 г. – 20,9% в анкетираните домакинства; а над 50 г. са само 11,3%. Това не означава, че такъв е делът на лицата над 40 г./50 г., но показва, че вероятно семейства в тази възраст или са мигрирали/работят в чужбина/в страната или формират отделни домакинства, в които няма дете до 18 години и съответно не попадат в извадката на домакинствата-обект на проучването.

Условия на живот на домакинствата

От 259 анкетиранни, 258 домакинства са дали оценка на условията на живот в домакинството, но само 27,9% от анкетираните определят условията, в които живеят като „добри“, малко над половината смятат, че живеят в лоши условия – 51,9%, а 20,2% оценяват условията си на живот като „много лоши“. Очевидна е разликата в условията на живот в селата и в кварталите на Нови пазар – 43,0% от анкетираните в селата са оценили като „много лоши“ условията на живот, а в Нови пазар те са значително по-малко – 8,7%.

Как бихте определили условията на живот в домакинството

	Нови пазар	Села
Добри	38,2%	7,0%
Лоши	52,6%	50,0%
Много лоши	8,7%	43,0%

Ще разгледаме какви са обективните характеристики на „условията на живот“ на анкетираните домакинства по следните показатели:

- какъв е домът на домакинството;
- има ли течаща вода, електричество, канализация;
- има ли тоалетна, баня;
- с какво се отоплява;

- разполага ли с автоматична пералня, телевизор, компютър/таблет, телефон;
- достъп до интернет.

Заедно с това ще посочваме делът на домакинствата, които по всеки от тези обективни показатели би трябвало да се определят условията на живот като „лоши“, но анкетираният член на домакинството е определил условията на живот като „добри“.

Липсват една трета от отговорите за това каква постройка е домакинството (85 домакинства – 32,8%). Според здравните медиатори отговор на този въпрос липсва, тъй като респондентите наистина не знаят каква е постройката. В повечето от случаите постройките, в които живеят домакинствата са закупени сравнително скоро, а върху тях има слоеве от замазки. Това прави невъзможно да се прецени какъв тип е постройката. От отговорилите на този въпрос, 55,7% анкетираните домакинства живеят в тухлени постройки, 41,4% обитават кирпичени постройки, а 5 домакинства живеят в постройки изградени от подръчни материали. Домакинствата, които живеят в тухлени постройки са предимно в Нови пазар (76,1%), докато в селата 86,0% от домакинствата живеят в кирпичени постройки и само 14,0% в тухлени. За 55 домакинства (22,5%) анкетираните са казали, че членовете на домакинството спят в 1 стая, 147 (60,2%) – че членовете на домакинството спят в 2 стаи.³

Фактическа ситуация според това какъв тип е постройката

Постройка/ оценка	Нови пазар	Села
Тухлена постройка	76,1%	14,0%
Кирпичена постройка	19,7%	86,0%
Изградена от подръчни материали	4,3%	0,0%

Брой стаи, в които спят членовете на домакинството

Брой стаи	Нови пазар	Села
Една стая	22,5%	22,6%
Две стаи	56,3%	67,9%
Три стаи	20,6%	8,3%

³ 15 анкетираните (5,8%) не са дали отговор на въпроса „Брой стаи, в които спят членовете на домакинството“.

Таблицата по-горе показва, че условията на живот са лоши както за Нови пазар, така и за селата, но в селата ситуацията е доста по-тревожна:

- само в едно домакинство, намиращо се в селата, има течаща вода, тоалетна и баня вътре в дома;
- в 93,0% от домакинствата в селата тоалетната се намира отвън;
- 92,9% домакинства въобще нямат баня;
- 36,5% домакинства нямат течаща вода в дома;
- 62,4% от домакинствата имат течащата вода само отвън;
- 5,8% домакинства нямат тоалетна;
- 33,7% нямат електричество в дома.

Оказва, че само в 1 от анкетираните домакинства в селата има най-необходимото – течаща вода, баня и тоалетна вътре в дома, а оценката за добри условия са дали анкетираните от 6 домакинства.

Условията на живот в анкетираните домакинствата в кварталите на Нови пазар говорят също за голяма, вероятно унаследена бедност:

- само в 15,6% от домакинствата има вода вътре в дома; а в 23,7% няма въобще;
- в 21,4% домакинства няма електричество;
- само в 13,4% домакинства има тоалетна вътре; в 81,4% тоалетната е отвън; а в 5,2% няма въобще тоалетна;
- 67,3% от домакинствата в Нови пазар нямат баня въобще.

Ето какви са данните ако разгледаме обективни показатели, според които би трябвало условията на живот да се определят като „лоши“, но анкетираният член на домакинството е определил „условията на живот“ като добри.

Има ли течаща вода в дома

	Нови пазар	Села
Има вътре	15,6%	1,2%
Има отвън	60,7%	62,4%
Няма	23,7%)	36,5%

В общата съвкупност домакинства – в кварталите на Нови пазар и в селата:

- В 72 домакинства (27,9%) няма течаща вода, в 158 (61,2%) домакинствата имат чешма само отвън; само в 28 домакинства (10,9%) има течаща вода вътре в дома;

Въпреки това 31,6% от респондентите, които имат вода само отвън и 7,0%, които нямат изобщо вода оценяват условията на живот като „добри“.

Има ли електричество?

	Нови пазар	Села
Има	78,6%	66,3%
Няма	21,4%	33,7%

- В 64 домакинства (25,6%) няма електричество.

Но 5 домакинства (7,8%), в които няма електричество, са определили условията на живот на домакинството като „добри“.

Има ли тоалетна и баня в дома

	Нови пазар		Села	
	<i>Тоалетна</i>	<i>Баня</i>	<i>Тоалетна</i>	<i>Баня</i>
Вътре	13,4%	9,9%	1,2%	1,2%
Навън	81,4%	22,8%	93,0%	6,0%
Няма	5,2%	67,3%	5,8%	92,9%

- Тоалетна няма в 14 домакинства (5,4%), а извън дома има в 220 домакинства (85,3%).

26,9% от респондентите оценяват условията на живот като „добри“, при положение, че тоалетната е навън;

- Баня няма в 193 домакинства (75,7%), а извън дома има в 44 домакинства (17,3%); вътре в дома имат баня само 24 от анкетираните домакинства (7,1%);

Въпреки това 38,6% от домакинствата, чиято баня е извън дома, и 21,4%, които въобще нямат баня, са определили условията на живот на домакинството като „добри“.

По отношение на това как се отоплява домът на анкетираните домакинства 108 анкетиранни или 42,9% са посочили, че домът им се отоплява с „каквото падне“, 141

анкетирани (56,0%) – че домът им се отоплява с дърва. Само 3 домакинства се отопляват с електричество – 2 Нови пазар и 1 в селата. Два пъти по-голям е дялът на домакинствата, които се отопляват „с каквото падне“, в селата.

С какво основно се отоплява домът?

	Нови пазар	Села
С дърва	67,5%	33,7%
С електричество	1,2%	1,2%
С каквото попадне	31,3%	65,1%

- 108 анкетирани (42,9%) са посочили, че домът им се отоплява с „каквото падне“, 141 анкетирани (56,0%) – че домът им се отоплява с дърва.⁴ (само 3 домакинства се отопляват с електричество)

Но 9,3% от респондентите, които са посочили, че се отопляват „с каквото падне“, са определили условията на живот на домакинството като „добри“.

Разполага ли домакинството с основни уреди: автоматична пералня, телевизор, компютър/ таблет, телефон; достъп до интернет

	Нови пазар		Села	
	Да	Не	Да	Не
Автоматична пералня	32,7%	67,3%	31,4%	68,6%
Телевизор	77,9%	22,1%	59,3%	40,7%
Компютър/ таблет	6,4%	93,6%	0	100,00%
Телефон	92,4%	7,6%	69,8%	30,2%
Достъп до интернет	23,8%	76,2%	1,2%	98,8%

Видимо от направеното сравнение е, че притежанието на автоматична пералня е почти еднакво за Нови пазар и селата. В селата обаче 40,7% домакинства нямат телевизор – почти два пъти по-голям дял от домакинствата в града. Нито едно домакинство няма таблет или компютър в селата, а общо само в 11 домакинства разполагат с компютър/таблет. Достъпът до интернет е лош за почти всички (83,7%), но в града по-голям дял респонденти имат интернет в дома си.

⁴ 7 анкетирани (2,7%) не са дали отговор на този въпрос.

За цялата съвкупност анкетирани домакинства в кварталите на Нови пазар и в селата:

- 174 домакинства (67,7%) нямат автоматична пералня;

20,2% представители на домакинства, които са посочили, че нямат автоматична пералня, са определили условията на живот на домакинството като „добри“.

- 73 домакинства (28,3%) нямат телевизор;

8,3% представители на домакинства, които са посочили, че нямат телевизор, са определили условията на живот на домакинството като „добри“.

- 246 домакинства (95,7%) нямат компютър/таблет;
- 216 домакинства (83,7%) нямат достъп до интернет;
- 39 домакинства (15,1%) нямат телефон.

26,1% от представители на домакинства, които са посочили, че нямат компютър/таблет са определили условията на живот на домакинството като „добри“; 22,3% представители на домакинства, които са посочили, че нямат интернет са определили условията на живот на домакинството като „добри“; всички, които са без телефон в домакинствата, са определили условията на живот като „лоши“ или „много лоши“.

И още данни:

- В 22 домакинства (8,9%) няма канализация, в 62 домакинства (25,2%) има септична яма.⁵

Три домакинства са посочили, че нямат канализация, но са определили условията на живот на домакинството като „добри“.

За 8 пълнолетни члена от анкетираните домакинства се съобщава, че нямат лични карти: 4 са загубени; 1 член на домакинство няма пари, за да си издаде; 1 няма акт за раждане, а останалите са посочили като причина „други“.

Разбира се, че оценката на „условията на живот“ е субективна, но все пак от какво се влияе? При всички случаи се основава на сравнение и можем да приемем, че то се реализира в три посоки: миналия опит, непосредствената среда, очакванията за бъдещето. Ако настоящите „условия на живот“ (все едно как разбирани) са се влошили, по-вероятно е да ги определим като „лоши“. Ако „нашето домакинство“ живее в условия

---

⁵ За 13 домакинства (5,0%) не е даден отговор на този въпрос.

значително по-лоши от тези, в които живеят съседите/близките ни, по-вероятно е да ги определим като „лоши“. Ако очакванията/надеждите са за живот в „по-добри“ условия, по-вероятно е настоящите да бъдат определени като „лоши“. Как тези три посоки на сравняване се преплитат, коя от тях доминира в един или друг момент няма как да знаем, а вероятно и трудно някой би могъл да каже за себе си. Но в случая с получените резултати от оценяването на „условията на живот“, съотнесени с обективните данни за състоянието на дома и базовите притежания, както и с характеристиките на местата на обитаване, има основание да заключим: **обитателите на анкетираните домакинства (или поне респондентите) нямат опит от съществуване в „по-добри“ условия, сравняват своите домове и притежания със сходното състояние на околните домакинства, нямат очаквания за по-добра среда, за живот в по-добре устроени сгради, за притежаване на необходими (приети като необходими в българското общество) уреди. Можем да се запитаме: Как тези домакинства биха могли да поддържат добра хигиена, след като нямат течаща вода в дома, нямат тоалетна и баня? Как децата са се обучавали през изминалите две години на (предимно) дистанционно обучение без компютър/таблет и без достъп до интернет?**

Социален и здравен профил на анкетираните

Социалният и здравен профил на анкетираните ще очертаем чрез следните индикатори: занятие, семейно положение, брой деца, образование, диагностицирано хронично заболяване.

Занятието

Не са изненадващи данните относно занятието на обитателите на тези части от кварталите на Нови пазар и селата Преселка, Мировци и Стоян Михайловски. По предварителни данни те се населяват от най-бедните и маргинализирани групи сред ромите – тъкмо поради това и бяха избрани като обект на проучването.

448 души са посочени като безработни (регистрирани и нерегистрирани), което прави 51,5% безработни извън учащите и децата до 5 години. Като работещи са посочени само 3,5%, а като самонаети 187 (13,1%), т.е. можем предположим, че работещите на договор са общо 16,6%. Няма съществени разлики между домакинствата в града и селата.

Какво е занятието към момента

	Нови пазар		Села	
	Брой	%	Брой	%
Пенсионер/ пенсионер по болест	92	9,5	32	6,9%
Работещ/а	38	3,9%	12	2,6%
Самонает/ фирма	130	13,5%	57	12,3%
Регистриран безработен	59	6,1%	29	6,3%
Не регистриран безработен	255	26,4%	105	22,7%
Майчинство	14	1,4%	3	0,6%
Учаща	234	24,2%	141	30,7
Дете до 5 г.	130	13,5%	65	14,0%
Друго	12	1,4%	15	3,2%
Липсват отговори	4	0,4%	4	0,9%
общо	970	100%	463	100%

Ще проверим дали „работещите“ са здравно осигурени, за да разберем дали те работят на договор. Това ще ни даде информация и какво означава „работещ/а“ или самонает за респондентите, дали това означава, че даден човек работи с договор и има осигуровки или по-скоро означава, че извършва сезонна (временна) работа в сивата икономика? Ако за респондентите „работещ/а“ и „самонает“ е човек, който работи с договор и има осигуровки, то посочените като работещи и самонаети би трябвало да имат здравни осигуровки. Така ли е?

Занятие	Брой	%	Със ЗО	Без ЗО	Не знам/друго
Пенсионер/пенсионер по болест	124	8,7	108	10	3
Работещ/а	50	3,5	35	13	1
Самонает/фирма	187	13,1	18	167	
Регистриран безработен	88	6,2	7	81	0
Не регистриран безработен	360	25,3	36	306	3
Майчинство	17	1,2	6	0	0
Учещ/а	375	26,3	363	9	2
Дете до 5 г.	195	13,7	189	5	0
Друго	29	2,0	27	2	0
Общо	1433	100,0	789	593	9

От посочилите 50 души, за които е казано, че са работещи – само 35 имат здравни осигуровки (ЗО) и можем да приемем, че те работят с договор. За останалите е посочено, че нямат ЗО (11), нямат пари да плащат ЗО (1) или респондентът не знае дали са ЗО (1).

Още по-тревожно е, че от посочените 187 души като самонаети, само 18 имат здравни осигуровки. За 158 се заявява, че нямат ЗО, което означава, че вероятно не са самонаети в смисъла, който е предвиден по закон. Вероятно респондентите имат предвид, че тези членове на домакинствата работят нещо в сивата икономика, „на частно“ и т.н., но без здравни, социални и други осигуровки.

След анализа на данните, се оказва, че заети на договор и самонаети по смисъла на закона членове на анкетираните 259 домакинства в трудоспособна възраст **са само 53 души**. Притеснително е, че значителен процент хора работят в сивата икономика, което предполага нередовни доходи, липса на защита по трудовото законодателство, ограничен достъп до здравни грижи.

Семейно положение и брой деца

Съжителството е значително преобладаващо сред анкетираните домакинства – 36,1% от всички или общо 515 членове на домакинствата живеят в съжителство, а 37 (2,6%) са разделени след съжителство. Преобладаващо в съжителство живеят лицата във всички възрастовия групи между 19 и 48 години – не се забелязват сериозни различия. **Тревожно е, че 13,0% от децата възрастовата група 12-18 години са в съжителство (25 деца) или вече са били в съжителство (3 деца са разделени след съжителство). Общо 28 деца имат опит в съжителство и повечето от тях са в Нови пазар, в селата са само 4.** Само 9,5% от членовете на домакинството живеят в брак (135 членове на

домакинства). Бракът е предпочитан най-вече за възрастовата група над 49 години, където 36,6% от лицата са в брак.

Данните от проучването ни дават възможност да разберем две неща: в какви възрастови групи са лицата в съжителство/брак (съответно разделени след съжителство и разведени); на каква възраст жените в домакинството са родили първото си дете – като известна ориентация на каква възраст са започнали съжителство или встъпили в брак, а оттук и известна ориентация дали в поколенията възрастта на раждане на първо дете се измества към по-ранна или към по-късна.

Семейно положение по възрастови групи

			Възрастови групи						Общо
			до 11 г.	12-18 г.	19-28 г.	29-38 г.	39-48 г.	49 и повече г.	
Какво е семейното положение?	Брак	Count	0	0	11	23	31	70	135
		Row %	0,0%	0,0%	8,1%	17,0%	23,0%	51,9%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	5,1%	10,6%	20,0%	36,6%	9,5%
	Съжителство	Count	0	25	149	172	105	64	515
		Row %	0,0%	4,9%	28,9%	33,4%	20,4%	12,4%	100,0%
		Col %	0,0%	11,6%	69,0%	78,9%	67,7%	33,5%	36,1%
	Вдoveц/ вдовица	Count	0	0	1	1	5	51	58
		Row %	0,0%	0,0%	1,7%	1,7%	8,6%	87,9%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	0,5%	0,5%	3,2%	26,7%	4,1%
	Разведен/а	Count	0	1	2	2	4	1	10
		Row %	0,0%	10,0%	20,0%	20,0%	40,0%	10,0%	100,0%
		Col %	0,0%	0,5%	0,9%	0,9%	2,6%	0,5%	0,7%
	Разделен/а след съжителство	Count	0	2	9	17	5	4	37
		Row %	0,0%	5,4%	24,3%	45,9%	13,5%	10,8%	100,0%
		Col %	0,0%	0,9%	4,2%	7,8%	3,2%	2,1%	2,6%
	Неомъжена/ неженен	Count	430	188	44	3	5	1	671
		Row %	64,1%	28,0%	6,6%	0,4%	0,7%	0,1%	100,0%
		Col %	100,0%	87,0%	20,4%	1,4%	3,2%	0,5%	47,1%
Общо		Count	430	216	216	218	155	191	1426
		Row %	30,2%	15,1%	15,1%	15,3%	10,9%	13,4%	100,0%
		Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

За общо 381 жени (267 от тях в Нови пазар, 114 от селата), които имат деца, е посочено на каква възраст са родили първото си дете (за 2 жени няма данни). **Данните са тревожни: 45,4% от жените в анкетираните домакинства са родили първо дете, докато са били деца, т.е. до навършени 17 години!** А това означава, че практиката деца да раждат деца продължава, макар и възрастта на раждане на първо дете да се измества към по-късна възраст.

Възраст на раждане на първо дете по възрастови групи на жените:

			Възрастови групи - жени					Общо
			12-18 г.	19-28 г.	29-38 г.	39-48 г.	49 и повече г.	
За жена: На колко години е родила първото си дете?	13	Count	0	0	0	0	1	1
		Row %	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	0,3%
	14	Count	1	6	2	2	5	16
		Row %	6,2%	37,5%	12,5%	12,5%	31,2%	100,0%
		Col %	9,1%	6,1%	2,0%	2,9%	5,0%	4,2%
	15	Count	3	11	10	2	9	35
		Row %	8,6%	31,4%	28,6%	5,7%	25,7%	100,0%
		Col %	27,3%	11,2%	9,8%	2,9%	8,9%	9,2%
	16	Count	4	10	11	14	22	61
		Row %	6,6%	16,4%	18,0%	23,0%	36,1%	100,0%
		Col %	36,4%	10,2%	10,8%	20,3%	21,8%	16,0%
	17	Count	3	15	18	5	19	60
		Row %	5,0%	25,0%	30,0%	8,3%	31,7%	100,0%
		Col %	27,3%	15,3%	17,6%	7,2%	18,8%	15,7%
	18	Count	0	21	7	14	17	59
		Row %	0,0%	35,6%	11,9%	23,7%	28,8%	100,0%
		Col %	0,0%	21,4%	6,9%	20,3%	16,8%	15,5%
	19	Count	0	11	7	4	7	29
		Row %	0,0%	37,9%	24,1%	13,8%	24,1%	100,0%
		Col %	0,0%	11,2%	6,9%	5,8%	6,9%	7,6%
	20	Count	0	7	14	8	10	39
		Row %	0,0%	17,9%	35,9%	20,5%	25,6%	100,0%
		Col %	0,0%	7,1%	13,7%	11,6%	9,9%	10,2%
	21	Count	0	9	1	5	2	17
		Row %	0,0%	52,9%	5,9%	29,4%	11,8%	100,0%
		Col %	0,0%	9,2%	1,0%	7,2%	2,0%	4,5%
	22	Count	0	1	12	0	3	16
		Row %	0,0%	6,2%	75,0%	0,0%	18,8%	100,0%
		Col %	0,0%	1,0%	11,8%	0,0%	3,0%	4,2%
	23	Count	0	5	4	5	3	17
		Row %	0,0%	29,4%	23,5%	29,4%	17,6%	100,0%
		Col %	0,0%	5,1%	3,9%	7,2%	3,0%	4,5%
	24	Count	0	0	2	3	2	7
		Row %	0,0%	0,0%	28,6%	42,9%	28,6%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	2,0%	4,3%	2,0%	1,8%
	25	Count	0	1	4	2	0	7
		Row %	0,0%	14,3%	57,1%	28,6%	0,0%	100,0%
		Col %	0,0%	1,0%	3,9%	2,9%	0,0%	1,8%
	26	Count	0	1	0	2	0	3
		Row %	0,0%	33,3%	0,0%	66,7%	0,0%	100,0%
		Col %	0,0%	1,0%	0,0%	2,9%	0,0%	0,8%
27	Count	0	0	1	1	0	2	
	Row %	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%	
	Col %	0,0%	0,0%	1,0%	1,4%	0,0%	0,5%	
28	Count	0	0	3	0	0	3	
	Row %	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Col %	0,0%	0,0%	2,9%	0,0%	0,0%	0,8%	
29	Count	0	0	1	0	0	1	
	Row %	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Col %	0,0%	0,0%	1,0%	0,0%	0,0%	0,3%	
30	Count	0	0	2	1	1	4	
	Row %	0,0%	0,0%	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%	
	Col %	0,0%	0,0%	2,0%	1,4%	1,0%	1,0%	
31	Count	0	0	3	0	0	3	
	Row %	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Col %	0,0%	0,0%	2,9%	0,0%	0,0%	0,8%	
32	Count	0	0	0	1	0	1	
	Row %	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Col %	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%	0,0%	0,3%	
Общо	Count	11	98	102	69	101	381	
	Row %	2,9%	25,7%	26,8%	18,1%	26,5%	100,0%	
	Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Ако изключим възрастовата група на 12-18 годишните и проследим каква е възрастта на раждане на първо дете, ще забележим, че при възрастовата група на жени над 49 години 55,5% са родили първото си дете докато са били деца. В следващата възрастова група (39-48 г.) делът спада на 33,3%, но във възрастови групи 19-28 г. се увеличава и е около 40,0%.

- В групата на 19-28 годишните жени с деца от общо 98 жени, 42,8% са родили първото си дете като деца;
- В групата на 29-38 годишните жени с деца от общо 102 жени, 40,2% са родили първото си дете като деца;
- В групата на 39-48 годишните жени с деца от общо 69 жени, 33,3% са родили първото си дете като деца;
- В групата на жени над 49 г. от общо 101 жени, 55,5% са родили първо дете като деца;

Тревожен е и фактът, че от 11 жени-деца, които деца, 1 жена-дете има 2 деца.

Образование

Не е изненадващо, че сред членовете на анкетираните домакинства преобладават тези, които нямат начално завършена образователна степен или са завършили само начално образование – 53,5%. Макар и да се наблюдават някои положителни тенденции, нивото на образование в Нови пазар остава много ниско:

- 179 от лицата над 11 г. никога не са посещавали училище и най-голям е делът във възрастовата група над 49 години, а в другите възрастови групи постепенно намалява делът на тези, които никога не са посещавали училище;
- забелязва се положителна тенденция: делът на завършилите основно образование са значително по-големи в групата на 19-28 годишните в сравнение с групите на 29-38 и 39-48 годишните;
- средно образование имат само 21 лица като най-много те са във възрастова група 19-28 г., където делът им е 4,9%.

Образование по възрастови групи⁶

			Възрастови групи						Общо
			до 11 г.	12-18 г.	19-28 г.	29-38 г.	39-48 г.	49 и повече	
Каква е на най-високата завършена образователна степен	Не е посещавал/а училище	Count	21	4	28	40	31	76	200
		Row %	10,5%	2,0%	14,0%	20,0%	15,5%	38,0%	100,0%
		Col %	9,1%	2,0%	13,8%	19,0%	21,8%	40,6%	17,1%
	Няма завършена обр. степен	Count	170	27	7	8	7	11	230
		Row %	73,9%	11,7%	3,0%	3,5%	3,0%	4,8%	100,0%
		Col %	73,3%	13,6%	3,4%	3,8%	4,9%	5,9%	19,6%
	Начално	Count	41	69	79	78	61	70	398
		Row %	10,3%	17,3%	19,8%	19,6%	15,3%	17,6%	100,0%
		Col %	17,7%	34,8%	38,9%	37,0%	43,0%	37,4%	33,9%
	Основно	Count	0	96	79	78	42	29	324
		Row %	0,0%	29,6%	24,4%	24,1%	13,0%	9,0%	100,0%
		Col %	0,0%	48,5%	38,9%	37,0%	29,6%	15,5%	27,6%
	Средно	Count	0	2	10	7	1	1	21
		Row %	0,0%	9,5%	47,6%	33,3%	4,8%	4,8%	100,0%
		Col %	0,0%	1,0%	4,9%	3,3%	0,7%	0,5%	1,8%
Общо	Count	232	198	203	211	142	187	1173	
	Row %	19,8%	16,9%	17,3%	18,0%	12,1%	15,9%	100,0%	
	Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

- В групата на 19-28 годишните – 13,8% не са посещавали училище, 3,4 % нямат завършена образователна степен, 38,9% са завършили само начално образование; 38,9% са завършили основно образование, а 4,9% - средно.
- В групата 29-38 годишните 19,0% не са посещавали училище, 3,8% нямат завършена образователна степен, 37,0% са завършили само начално образование; 37,0% са завършили основно образование, а 3,3% - средно.
- В групата на 39-48 годишните 21,8% не са посещавали училище, 4,9% нямат завършена образователна степен, 43,0% са завършили само начално образование; 29,6% са завършили основно образование, 0,7% са завършили средно образование (само един човек).
- В групата на 49 и повече годишните 40,6% не са посещавали училище, 5,9% нямат завършена образователна степен, 37,4% са завършили само начално образование; 15,5% са завършили основно образование, а 0,5% - средно (само един човек)

Тенденции:

- вижда се ясно, че тенденцията е да намалява броя на тази, които не са посещавали училище – при лицата на 49 и повече години това са 40,6%, в сравнение с 13,8% за възрастовата група 19-28 г.;

⁶ От таблицата са изключени децата до 5 г. и 65 души, за които не е даден отговор.

- делът на хората с основно образование нараства и за лицата на възраст 12-18 г. е 48,5% в сравнение с 15,5% при лицата на възраст 49 г. и повече години;

Достъп до здравни услуги

В кварталите на Нови пазар за 738 (76,6%) е посочено, че имат личен лекар, а за 224 души (23,3%) – че нямат личен лекар: от тези, които нямат личен лекар 7 души нямат, защото ОПЛ не иска да ги запише, 1 лице, защото „няма нужда“, а 16 души нямат личен лекар, защото често пътуват. В селата за 359 души (77,9 %) е посочено, че имат личен лекар, за 102 души (22,2%) – че нямат личен лекар: от тези, които нямат личен лекар, 3 нямат, защото ОПЛ не иска да го запише.

За 30 деца в анкетиранията домакинства е посочено, че нямат личен лекар (24 в кварталите на Нови пазар и 6 в селата). От тях 10 нямат личен лекар, защото ОПЛ не иска да ги запише – 3 са в селата, а 7 са в кварталите на Нови пазар; 8 деца нямат здравни осигуровки, „защото често пътуват“ (всички те са от Нови пазар, в селата липсва този отговор).

30 деца със сигурност са необхванати от каквато и да е профилактична дейност и най-вече от реализация на задължителния имунизационен календар. Тревожен е фактът, че има 10 деца без личен лекар, поради отказ на ОПЛ да ги приеме за свои пациенти.

Здравно осигурени са 791 от анкетиранията (55,7%) – в кварталите на Нови пазар това са 521 души (54,4%), а в селата 270 души (58,3%).

Здравно неосигурени са 620 души (43,7%), като в Нови пазар за 433 (45,2%) души е посочено, че не са осигурени, а в селата 187 души са без здравни осигуровки (40,3%). От тях за 1,6% се посочва, че причината е липса на средства, а за 1,3% - често пътуване.

Важно е да отбележим, че анкетаторите бяха инструктирани да задават въпроса дали лицето е здравно осигурено включително за деца и пенсионери. Тъй като допускахме – и както се оказа, основателно, че има хора, които не знаят, че всички деца (от 0 до 18 г.) са здравно осигурени, както и всички пенсионери.

- **общо за 22 деца е посочено, че не са здравно осигурени:** от тях 18 деца са в Нови пазар; а в селата за 1 дете е посочено, че няма здравни осигуровки, а за други 3 респондентът не знае дали има;
- **за 10 пенсионери е посочено, че нямат здравни осигуровки.**

Няма как да знаем дали това незнание на здравноосигурителния статус на децата и пенсионерите влияе върху търсенето/избягването на здравни услуги. Но е важно здравните медиатори да направят необходимото най-бедните и маргинализирани граждани на Нови пазар и селата да знаят основните, пряко засягащи ги разпоредби на здравното законодателство, за да се подобри реалният им достъп до здравеопазване.

За 191 души (13,5%) е посочено, че имат диагностицирано хронично заболяване като само 43 от тях са от селата, а останалите 148 са от Нови пазар. От всички диагностицирани хронични заболявания най-често се срещат:

- с диабет са 33 души;
- със сърдечно съдово заболяване 25 души;
- с онкологично заболяване 13 души;
- с астма – 8 души;
- с психично заболяване – 8 души;
- с епилепсия – 5 души;
- с глухота – 5 души;
- с друго заболяване – 91 души.

За 484 лица (34,8%) е посочено, че са били на профилактичен преглед през последните две години⁷ - от тях 168 души (37,0%) са в селата, а 316 (33,7) са от Нови пазар. **Най-често профилактичният преглед се е осъществил при личния лекар – 418 души, а само 14 жени са посетили АГ специалист и едва 6 деца са посетили педиатър.**

---

⁷ На въпроса *Бил/а ли е на профилактичен преглед през последните 2 години* липсват отговори за 42 лица.

Децата в анкетираните домакинства

Общо децата в анкетираните домакинства са 626. За тях са задавани допълнителни въпроси, отнасящи се до отглеждането им и до включването им в образователни институции. Както и при въпросите за всеки член на домакинството, трябва да имаме предвид, че в домакинствата, състоящи се от няколко семейства, респондентът може да не знае отговора на всеки въпрос за всеки член от домакинството.

Кърмене

За 612 деца⁸ е получен отговор дали са били кърмени. 289 (47,2%) деца са били кърмени без проблеми, от тях 130 деца са кърмени повече от 1 година, 128 са кърмени без проблеми до 7-12 месеца. **284 деца (46,4%) не са били кърмени, като за 13 деца е посочено, че майката не е искала да кърми, а за 193 деца, че майката е имала проблем.** Към тези 46,3%, които не са били кърмени трябва да добавим още 39 деца (12,4%), които са кърмени само няколко месеца (до 6 месец), защото майката не е имала кърма. **Остава притеснението и въпросът до колко и дали е била пълноценна храната за 58,7% от децата, включени в проучването.**

Кърмено ли е детето?	Квартали Нови пазар ⁸		Села	
	Брой	%	Брой	%
Не	37	9,6	41	18,1
Не, защото не исках	13	3,4	-	-
Не, защото имах проблеми	116	30,1	77	34,1
Да, до... м, нямах кърма	29	7,5	10	4,4
Да, но след помощ от лекар				
Да, без проблеми	191	49,5	98	43,4
Общо	386	100,0	226	100,0

Това поставя въпроса за информираността на майките относно ползите от кърменето, както и за липсата на достъпни и проактивно предлагани консултации на родилките още на ниво родилен дом по отношение на кърменето. **Нито една жена от респондентите не споменава каквато и да е помощ от лекар по отношение на насърчаване кърменето или друг вид консултация.** Ясно се очертава нуждата от систематична работа на здравните медиатори по тази тема в Нови пазар.

⁸ За въпрос *Кърмено ли е детето?* - липсват 14 отговора

От значение в тази ситуация би била и очакваната (по документи) помощ от личния лекар на детето, който би трябвало да посети новородено в дома му (веднага) след изписването му от болницата и (евентуално) да даде такава консултация. За 94,8% от децата в Нови Пазар е посочено, че са записани при личен лекар „веднага след раждането“ – но дали това означава посещение на личния лекар в дома след изписването на новороденото? Едва ли. **Притеснителен е и фактът, че 2 деца нямат личен лекар, за 13 деца респондентът не се знае, а за 11 – не помни кога детето е записано.**

Профилактика и лечение

Имунизациите във възрастта от 0 до 6 г. са важен елемент от здравната профилактика. За 549 (89,7%) деца (от общо 626)⁹ е посочено, че имат „всички имунизации“, от тях 204 (89,5%) деца в селата и 345 деца (89,8%) в Нови пазар. **Общо за 50 деца (8,2%) има данни, че нямат имунизации като посочените причини са: за 19 деца „защото често боледуват“; за 10 деца „защото имунизациите са вредни/опасни“.**

Има основания за съмнение относно обхвата на имунизационното покритие – резултатите от въпроса „*Кога за последен път [детето] е водено на профилактичен преглед?*“ показват, че 24,1% едва ли са водени на профилактичен преглед през последните две години. Допускаме, че ако детето е водено за имунизация, това би означавало и провеждане на профилактичен преглед:

- За 148 деца (24,1%) има данни, че едва ли са водени на профилактичен преглед през последните две години; за 86 деца респондентите не помнят кога водени, за 33 – не знаят, а за **29 деца отговарят, че никога не са посещавали профилактичен преглед.**¹⁰

Освен това, за 522 (85,2%) деца на въпроса дали са **преглеждани от педиатър** е даден отговор „не“; „не е имало нужда“ (за 30 деца), „няма педиатър“ (за 3 деца). **Само 58 (9,5%) деца са преглеждани от педиатър, но 126 (20,6%) деца са били на лечение в болница** – главно поради белодробни проблеми (кашлица, бронхит) – 50 деца; червено гърло, кашлица – 49 деца; разстройство/диария – 5 деца; морбили – 4 деца.

⁹ На въпроса за деца *Има ли всички имунизации?* липсват отговори за 14 деца.

¹⁰ На въпроса за деца *Кога за последен път е водено на профилактичен преглед?* липсва информация за 13 деца.

Кога се търси/посещава ОПЛ за дете и дали се купуват предписаните от него лекарства са въпроси към респондентите, на които отговорите са 256 (3 отговора липсват). 206 респондента (80,5%) са дали отговор „винаги, когато нещо ме притеснява“, 45 (17,6%) отговаря „когато е...“ (болно, има температура, кашля, много болно). 4 души са отговорили „избягвам да го търся/посещавам“.

На въпроса дали купуват предписаните от ОПЛ лекарства разликите между града и селата са значителни – в селата с категорично „да“ отговарят едва 15,1%, а в Нови пазар 40,0%. 37,2% от респондентите в селата купуват лекарства само за дете – докато този процент в Нови пазар е 18,2%.

Ситуацията с достъпа до профилактични прегледи и лекарства е тревожна както за Нови пазар, така и за селата, но все пак в селата трудностите са по-големи както за достъп до лекар, така и за достъп до лекарства – както при децата, така и при възрастните.

Купувате ли лекарствата, които ОПЛ предписва

	Общо	Нови пазар	Села
Да	31,6%	40,0%	15,1%
Да, но само за детето/децата	24,6%	18,2%	37,2%
Да, когато състоянието се влоши	6,6%	4,7%	10,5%
Да, когато имаме пари	36,3%	36,5%	36,0%
Не, нямаме пари	0,4%	-	1,2%
Не, избягваме употребата на лекарства	0,4%	0,6%	

Други рискове при децата:

- диагностицираните с хронично заболяване деца са 4,2% - астма (6 деца), епилепсия (4 деца), белодробно (2 деца);
- **263 деца (43,1%) от децата не са били на профилактичен преглед през последните 2 години:**
  - От децата, които са били на профилактичен преглед, за 96,2% това се е случило при личния лекар;
  - Педиатър са посетили само 5 деца (1,5%).

Децата в образователните институции

За 582 деца от общо 626 деца в анкетираният домакинства е отговорено на въпроса дали посещават или са посещавали детска градина, липсват данни за 14 деца, 30 са децата до 5 години.

Данните са тревожни – **29,7%** от децата не посещават/не са посещавали детска градина. Посочените от респондентите причини са различни, но нека да се вгледаме в данните по възрастови групи, за да видим дали има някаква промяна.

Посещение на детска градина по възрастови групи на децата

			Възрастови групи				Общо
			до 6 г.	7-11 г.	12-16 г.	17 г.	
Посещава ли /посещавало ли е детска градина?	Не	Count	80	17	21	8	126
		Row %	63,5%	13,5%	16,7%	6,3%	100,0%
		Col %	40,8%	8,6%	14,1%	20,5%	21,6%
	Не, защото няма наблизо	Count	2	0	1	1	4
		Row %	50,0%	0,0%	25,0%	25,0%	100,0%
		Col %	1,0%	0,0%	0,7%	2,6%	0,7%
	Не, защото нямахме пари	Count	2	6	1	0	9
		Row %	22,2%	66,7%	11,1%	0,0%	100,0%
		Col %	1,0%	3,0%	0,7%	0,0%	1,5%
	Не, защото плачеше/не иска	Count	9	11	6	3	29
		Row %	31,0%	37,9%	20,7%	10,3%	100,0%
		Col %	4,6%	5,6%	4,0%	7,7%	5,0%
	Не, защото там се отнасят зле с нашите	Count	3	0	2	0	5
		Row %	60,0%	0,0%	40,0%	0,0%	100,0%
		Col %	1,5%	0,0%	1,3%	0,0%	0,9%
	Да	Count	100	164	118	27	409
		Row %	24,4%	40,1%	28,9%	6,6%	100,0%
		Col %	51,0%	82,8%	79,2%	69,2%	70,3%
Общо	Count	196	198	149	39	582	
	Row %	33,7%	34,0%	25,6%	6,7%	100,0%	
	Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

- В групата на 7-11 годишните¹¹ – 17,2% не са посещавали детска градина (ДГ), макар че от 2017 г. предучилищното образование е задължително за децата от 5 годишна възраст.
- За групата на децата от 12 до 16 г. задължително е било едногодишно предучилищно образование, но от тази група 20,8% не са посещавали ДГ.

Следователно, независимо от всякакви декларираны усилия за убеждаване на родителите за записване на децата в детска градина, за да се подготвят за училищното

¹¹ Изключваме от разглеждане групата на децата до 6 годишна възраст, тъй като е възможно тези, които са на възраст 0-4 г. да започнат да посещават детска градина. Изключваме и групата на 17 годишните, тъй като тя е значително по-малка от другите.

образование, за да излязат от ограничената и в много случаи неблагоприятна за развитието им домашна среда, за да усвоят базисни умения за учене и за общуване, необходими за по-нататъшното им развитие, **близо 30% от децата не са посещавали детска градина**. При липсата на ранна социализация в детска градина, няма как да ни учудва ранното отпадане от училище.

Редовно посещение на училище по възрастови групи на децата

		Възрастови групи				Общо	
		до 6 г.	7-11 г.	12-16 г.	17 г.		
Посещава ли посещавал/а ли е редовно училище?	Не	Count	5	10	8	10	33
		Row %	15,2%	30,3%	24,2%	30,3%	100,0%
		Col %	29,4%	5,1%	5,4%	25,6%	8,2%
	Не, защото няма наблизо	Count	0	1	0	0	1
		Row %	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		Col %	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,2%
	Не, защото нямаме пари	Count	0	0	1	0	1
		Row %	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	0,7%	0,0%	0,2%
	Не, защото не иска	Count	0	0	1	0	1
		Row %	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	0,7%	0,0%	0,2%
	Не, защото там се отнасят зле с нашите	Count	0	1	1	0	2
		Row %	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
		Col %	0,0%	0,5%	0,7%	0,0%	0,5%
	Да	Count	10	184	137	29	360
		Row %	2,8%	51,1%	38,1%	8,1%	100,0%
		Col %	58,8%	93,4%	91,9%	74,4%	89,6%
Друго	Count	2	1	1	0	4	
	Row %	50,0%	25,0%	25,0%	0,0%	100,0%	
	Col %	11,8%	0,5%	0,7%	0,0%	1,0%	
Общо		Count	17	197	149	39	402 ¹²
		Row %	4,2%	49,0%	37,1%	9,7%	100,0%
		Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

И в двете възрастови групи – на 7-11 годишните и на 12-16 годишните – приблизително еднакъв дял деца посещават (редовно) училище (съответно 93,4% и 91,9%). Макар че образованието е задължително за децата от 7 до 16 годишна възраст близо 9,0% от децата в тези възрастови групи не посещават редовно училище. Няма съществени различия между града и селата, но в групата на децата от 7 до 11 години, които са от селата, е посочено, че всички деца от домакинствата (100%) посещават редовно училище. Най-много не посещаващи редовно училище очаквано е в групата на 17 годишните – 24,6%.

¹² На въпроса Q19. Посещавал/а ли е редовно училище? – липсват 22 отговори; в таблицата не са взети предвид и децата до 5 години (195)

Бременност и раждане

За 97 жени е посочено, че са били бременни през последните 3 години или са бременни в момента на провеждане на проучването – 68 за Нови пазар и 29 за селата. За тези жени са зададени допълнителни въпроси. Въведохме това ограничение от 3 г. с допускането, че това е времеви период, в който жената (ако тя е интервюирана) или друг член на домакинството ще си спомня детайли относно регистрацията на бременността и раждането.

Ранното регистриране на бременност и съответно проследяването ѝ от акушер-гинеколог са значим фактор за избягване/справяне с евентуални здравословни проблеми както на бременната, така и на плода. Тук няма да обсъждаме рисковете при не проследена бременност, както и неадекватното третиране на здравно неосигурените бременни – тези проблеми са добре известни,¹³ и са намерили частично решение в приетите през август 2022 г. изменения в Наредба 26 от 2007 г. на МЗ.¹⁴ Тук ни интересува какво се е случило с бременните в анкетирания домакинства през последните 3 години.

От 97 бременни, за които има отговор на въпроса в кой месец е регистрирана бременността, 74,7% посочват, че това се случило до третия месец, 12% са регистрирали бременността си в четвъртия месец, 5 жени – в петия, 4 жени в шестия месец и две жени в седмия месец. За 2 жени от селата бременността е била регистрирана „когато дойде време за раждане“, а една (от Нови пазар) не помни кога.

---

¹³ Вж. Достъп на бременни жени, които нямат качеството на здравноосигурени лица до медицинска помощ в България (Правен анализ), 2021 (<https://docs.google.com/document/d/14384i-v1rw7bgK0P6KFKBrT7tsLrETnG/edit>); ЦЕНАТА НА БЕЗРАЗЛИЧИЕТО (обосновка на необходимостта от осигуряване на достъп до качествени медицински грижи на всички бременни жени и родилки) (доклад по проект „Наредба 26 в действие: за повече здрави бебета и щастливи майки“, Сдружение Ларго), 2021 (<https://drive.google.com/file/d/1GDDg3QIKTIMlbAXo-IhNaKDSuCEx2V3o/view>).

¹⁴ Вж. НАРЕДБА № 26 ОТ 14 ЮНИ 2007 Г. ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА АКУШЕРСКА ПОМОЩ НА ЗДРАВНО НЕОСИГУРЕНИ ЖЕНИ И ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ИЗСЛЕДВАНИЯ ИЗВЪН ОБХВАТА НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНОТО ЗДРАВНО ОСИГУРЯВАНЕ НА ДЕЦА И БРЕМЕННИ ЖЕНИ (В сила от 01.01.2007 г. Издадена от министъра на здравеопазването (Обн. ДВ. бр.51 от 26 Юни 2007г., изм. и доп. ДВ. бр.100 от 15 Декември 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.9 от 31 Януари 2014г., доп. ДВ. бр.103 от 30 Декември 2015г., доп. ДВ. бр.82 от 1 Октомври 2021г., изм. и доп. ДВ. бр.69 от 26 Август 2022г.) (<https://lex.bg/laws/ldoc/2135556407>)

Това означава, че за **23,3%** от жените, бременността не е била надеждно проследена поради късното ѝ регистриране след четвърти месец. Жените от селата по-рядко са посещавали АГ – там максимума е посещение на АГ е пет пъти (за 6 жени) докато в Нови пазар жените са посещавали АГ и по 6 и 7 пъти.

Общо **9,3%** от жените не са посещавали АГ, като те са съответно **15,4%** в селата и **6,7%** в града.

Общо **9** жени са родили преждевременно (**2** в селата, **7** в Нови пазар), **2** жени в Нови пазар са родили деца с увреждане. Само **10** жени (**11,8%**) са посочили, че са получавали някакви съвети от някакъв специалист за грижи за бебето като **8** от тях са ги получили от акушерка или лекар, за **2** липсва информация. Две жени споделят, че са се държали зле с тях в болницата („защото съм циганка“); **2** – че не са им обръщали внимание („защото съм неосигурена“).

Данните за не малко бременни жени, които не достигат до редовни прегледи при акушер-гинеколог в периода на бременността, за пореден път напомнят за важноста да се провеждат разяснителни кампании от страна на здравни медиатори и медицински специалисти относно важноста на ранната регистрация на бременността и проследяването ѝ. В светлината на промените в Наредба 26 на МЗ, които влизат в сила от 1 януари 2023 г. и при наличие на достатъчно АГ-специалисти, които приемат да работят с неосигурени бременни жени, тези данни биха могли да се променят в положителна посока.

Контрацепция и сексуално преносими инфекции

Знание и ползване на контрацептиви

Разпространено е мнението, че „всички знаят какви са средствата, предпазващи от нежелана бременност“, а по отношение на ромите – „те не ползват такива средства, защото искат да имат много деца, за да получават социални помощи“. Тук няма как да верифицираме второто мнение. Данните ни позволяват да проверим доколко е разпространено знанието за контрацептиви сред анкетираните лица и какво е виждането им за тяхната употреба.

10,9% от респондентите не са чували за средства, предпазващи от забременяване. На каква възраст са тези, които не са чували за средства, които предпазват от забременяване:

- най-много са във възрастовата група 19-28 години – 18,3% (15 души);
- в следващата възрастова група 29-38 години – 8,5% (11 души);
- във възрастовата група 39-48 – 6,9% (7 души);
- във възрастовата група над 49 години – 9,8% (9 души).

От останалите анкетираните, които са чували за такива средства **58,5% (151 респонденти)** са чули за тях от „здравен медиатор или някой е идвал при тях и им е говорил“; 35,7% (92 души) са чували от съсед/приятел; 20,2% (52 души) са се информирали от телевизия/радио или интернет; 14,0% (36 души) от роднина; 13,6% от лекар (35 отговора)¹⁵.

Въпреки знанието за съществуването на средства, предпазващи от забременяване, 41,0% (105) от анкетираните жени заявяват категорично, че никога **не са ползвали никакво средство за предпазване от забременяване**, но това не означава непременно, че бременността е била желана. Други 55 жени (21,5%) също не са ползвали средства, предпазващи от забременяване, и посочват следните причини: 14 жени – „защото мъжът ми не дава“, 11 жени – „защото не искам“; 9 жени – „защото мъжът ми ме пази“; 7 жени – „стара съм/нямам мъж“; 4 жени – „защото е вредно“; 3 жени – „защото няма смисъл“. Така делът на жените, които не са ползвали никакви средства, предпазващи от забременяване става 62,5%.

---

¹⁵ Броят на отговорите и съответно дяловете са повече от броя респонденти, тъй като въпросът допуска повече от един отговор.

Ползвате ли/ползвали ли сте средства, предпазващи от забременяване / Възраст на респондента

			Възраст на респондента						Общо
			до 15 г.	16-18 г.	19-28 г.	29-38 г.	39-48 г.	49 и повече г.	
Ползвате ли/ползвали ли сте средства, предпазващи от забременяване?	Да, и сега ползвам...	Count	0	0	8	34	20	10	72
		Row %	0,0%	0,0%	11,1%	47,2%	27,8%	13,9%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	14,8%	42,5%	33,3%	17,9%	28,1%
	Ползвала съм, но сега не ползвам...	Count	0	0	4	6	6	8	24
		Row %	0,0%	0,0%	16,7%	25,0%	25,0%	33,3%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	7,4%	7,5%	10,0%	14,3%	9,4%
	Не, защото е ...	Count	0	1	13	20	12	9	55
		Row %	0,0%	1,8%	23,6%	36,4%	21,8%	16,4%	100,0%
		Col %	0,0%	25,0%	24,1%	25,0%	20,0%	16,1%	21,5%
	Не	Count	2	3	29	20	22	29	105
		Row %	1,9%	2,9%	27,6%	19,0%	21,0%	27,6%	100,0%
		Col %	100,0%	75,0%	53,7%	25,0%	36,7%	51,8%	41,0%
Общо		Count	2	4	54	80	60	56	256
		Row %	0,8%	1,6%	21,1%	31,2%	23,4%	21,9%	100,0%
		Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

- Общо 72 жени споделят, че ползват в момента средства, предпазващи от забременяване и те са най-голям дял във възрастта 29-38 г. (34 респондента), следвани от тези на възраст 39-48 г. (20 респондента);
- от 72-те жени, които ползват средства, предпазващи от забременяване 64 жени ползват спирала, 6 жени ползват хапчета и 2 жени – презерватив.

Важен е също въпросът, дали и ако да/не защо анкетираните жени биха препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване.

Бихте ли препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване? Възраст на респондента

			Възраст на респондента						Общо
			до 15 г.	16-18 г.	19-28 г.	29-38 г.	39-48 г.	49 и повече	
Бихте ли препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване?	ДА	Count	1	2	20	50	41	27	141
		Row %	0,7%	1,4%	14,2%	35,5%	29,1%	19,1%	100,0%
		Col %	50,0%	50,0%	37,0%	62,5%	67,2%	49,1%	55,1%
	НЕ	Count	1	2	34	30	20	28	115
		Row %	0,9%	1,7%	29,6%	26,1%	17,4%	24,3%	100,0%
		Col %	50,0%	50,0%	63,0%	37,5%	32,8%	50,9%	44,9%
Общо		Count	2	4	54	80	61	55	256
		Row %	0,8%	1,6%	21,1%	31,2%	23,8%	21,5%	100,0%
		Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Въпреки че повечето от отговорилите на този въпрос – 55,1% (141 души) отговорят с „да“, една голяма част от респондентите – 44,9% (115 души) не биха препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване.

Отговорилите с „не“ са по равно разпределени сред възрастовите групи от 19 до 49 г. и повече години.

Общо 101 жени (за 14 липсва отговор) споделят защо не биха препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване:

- 34 души смятат, че не е необходимо;
- 22 души твърдят, че е вредно и опасно;
- 22 души споделят „защото ме е срам“;
- 5 души не виждат полза;
- 18 души посочват „друго“

Общо 139 жени споделят причините (2 жени не отговарят на въпроса), които са водещи при избора им да препоръчат на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване:

- 93 души „за да няма аборти“;
- 43 души „за да нямат повече от две деца/да не раждат много като мен“;
- 3 души „защото така трябва/да знаят“.

Има ли разлики между кварталите на Нови пазар и селата?

Причини, поради които респондентите не биха препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване

Бихте ли препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване – само отговорилите с „не“ на въпроса	Нови пазар		Села	
	Брой	%	Брой	%
Не, защото не виждам полза	3	5,4%	2	4,4%
Не, защото не е необходимо	17	27,4%	17	37,8%
Не, защото е вредно и опасно	11	19,6%	11	24,4%
Не, защото ме е срам	14	25%	8	17,8%
ДРУГО	11	17,7%	7	15,6%
Общо	56 ¹⁶	100%	53 ¹⁷	100%

Когато респондентите са запитани дали „хората от общността“ трябва да знаят повече за предпазване от нежелана бременност, се наблюдават разлики в мнението между хората от Нови пазар и селата. **В селата 75,3% от отговорилите смятат, че в общността няма нужда от повече знания за предпазване от бременност.**

¹⁶ 6 души не са отговорили.

¹⁷ 8 души не са отговорили.

Според отговорите на респондентите от кварталите на Нови пазар се очертава по-голяма, осъзната нужда от знание по темата за предпазване от нежелана бременност – 50% от респондентите казват, че всички в квартала и/или особено някои групи би трябвало да знаят повече; за сравнение – в селата на това мнение са само 24,7 %.

Трябва ли хората в общността да знаят повече за предпазване от нежелана бременност

Според вас трябва ли хората в общността да знаят повече за предпазване от нежелана бременност	Нови пазар		села	
	Брой	%	Брой	%
Не, няма нужда	26	15,1%	18	21,2%
Не, знае се достатъчно	60	34,9%	46	54,1%
Да, особено някои	6	3,5%	-	-
Да, всички в квартала	44	25,6%	7	8,2%
Да, след като имат 2,3 и повече деца	36	20,9%	14	16,5
Общо	173	100%	85	100%

На въпроса как хората в квартала да научат повече за предпазването от нежелана бременност – в кварталите на Нови пазар от респондентите посочват като основни средства за придобиване на тези знания: „беседи“ (39 респондента); „да се събират младите и да им се говори“ (37 респондента); листовки (23 респондента); 12 респондента казват, че на тази тема трябва да бъдат питани личните лекари, акушер-гинеколозите, здравните медиатори.

В селата респондентите посочват като основни средства за придобиване на тези знания: „да се събират младите и да им се говори“ (11 респондента); „беседи“ (8 респондента); листовки (6 респондента). **Никой в селата не посочва, че по тази тема е добре да се говори с професионалист – лекар, АГ, здравен медиатор.**

На фона на броя респонденти, които смятат, че хората в общността трябва да знаят повече за предпазването от нежелана бременност се оказва, че в селата 62,4% не биха препоръчали на децата се да ползват средства, предпазващи от забременяване, докато в града този процент е 36,3%.

Бихте ли препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване?

	Нови пазар		Села	
	Брой	%	Брой	%
Да	109	63,7%	32	37,6%
Не	62	36,3%	53	62,4%
Общо	173	100%	85	100%

Да видим дали има разлика в мотивите на жените от кварталите на града и от селата да препоръчват или пък не на децата си средства, предпазващи от забременяване:

- и в града и в селата основният мотив да се препоръчат на децата да ползват средства, предпазващи от забременяване е „*да няма аборти*“ – 25 респондента за селата и 68 респондента за града;
- на второ място и в селата (7), и в града (36) жените отговорят „*за да нямат много деца, да не раждат много като мен*“;
- **само 3 души (от града) са отговорили, че децата трябва да имат информация и да знаят за средства, предпазващи от забременяване.**

Що е то сексуално преносима инфекция и как да се предпаваме

Знание за сексуално/полово предаваните инфекции (ППИ) е споделено от 42,1% от анкетираните в кварталите на Нови пазар (72 респонденти) и от 41,9% от респондентите в селата (36 респонденти).

- В Нови Пазар се споменава ХИВ/СПИН (68 респонденти), само един респондент е споменал сифилис;
- В селата 32 респондента споменават за ХИВ/СПИН и трима респонденти сифилис.

На въпроса „*Знаете ли дали в квартала сред познати, приятели има някой болен от ППИ?*“ е отговорено положително за 8 души като от тях: двама с ХИВ/СПИН; четирима със сифилис и двама с трипер.

На въпроса откъде са чували респондентите да се говори за полово-предавани болести, 28,9% от анкетираните в Нови пазар и 34,7% от анкетираните в селата не са чували никъде да се говори на тази тема. Тези, които са чували, подреждат източниците на тази информация така:

Знание за полово предавани инфекции

Откъде сте чували за полово предавани инфекции?	Нови пазар		селата	
	Брой отговори	%	Брой отговори	%
По телевизия/радио/интернет	37	13,9%	6	5,0%
От здравен медиатор	55	20,7%	22	18,2%
Някой е идвал при тях и е говорил	32	12,0%	17	14,0%
От лекар	22	8,3%	3	2,5%
От съсед/роднина	33	12,4%	22	18,2%
От роднина	10	3,8%	9	7,4%
Общо	266	100%	121	100%

Отговорите очертават важната роля на здравните медиатори като източник на знание за полово предавани инфекции както в селата – посочени от 18,2% от респондентите, така и в Нови пазар – от 20,7%. На второ място за селата това знание се придобива от съсед/приятел (18,2%), докато да респондентите от кварталите на Нови пазар – от телевизия/радио и интернет (13,9%). В селата тези знания са чути от телевизия/радио/интернет само от 6 респондента (5,0%). Важна роля са изиграли и информационни срещи или беседи в общността – за града 12,0% са придобили знания по този начин, а за селата – 14,0%. Само 3 души в селата посочват лекаря като източник на информация за ППИ, в града – 22 души.

57,6% от анкетираните в селата (49 респонденти) и 69,0% от анкетираните (118 респондента) в Нови пазар казват, че не знаят как да се предпазят от полово-предавани инфекции.

В допълнение, още 21,2% от анкетираните в селата и 10,5% в Нови пазар смятат, че „няма как да се предпазваш от тях“.

Същевременно, не малка част от респондентите смятат, че няма риск да се заразят от полово предавана инфекция, тъй като „не правя безразборен секс/не ходя/стоя си въкъщи“ (общо 19 респонденти).

На фона на тази декларирана липса на знание за начините да се предпазят от полово предавани инфекции да проверим смятат ли респондентите, че хората от местната общност имат нужда от повече знание за полово предаваните болести:

- 29,8% категорично казват, че няма нужда (76 респондента);
- 38,8% (99 респондента) смятат, че няма нужда, защото се знае достатъчно;
- **само 28,6% (73 респондента) казват, че всички в квартала трябва да знаят повече за ППИ** – те са почти три пъти повече в Нови пазар 36,3% (62 респондента) и едва 11 респондента от селата (13,1%) споделят това мнение.

На въпроса как хората в квартала да научат повече за полово предаваните болести, респондентите посочват като основни средства за придобиване на тези знания: „беседи“ (33 респондента), „листовки“ (28 респондента), „да се събират младите и да им се говори“ (26 респондента); „да питат личен лекар, АГ, ЗМ“ (10 респондента).

Самите респонденти обаче признават, че с децата/внуците тези разговори няма да бъдат проведени – 78,5% от респондентите (201 души) казват че „за такива неща не се говори“ и не се наблюдава разлика между селата и града.

Повечето респонденти споделят, че не се нуждаят от допълнителна информация за ППИ – 76,4 (197 респондента). Делът на тези респонденти, които заявяват нужда от допълнителна информация за ППИ, в Нови пазар е два пъти по-голям (27,9%) от този в селата (15,1%).

Нужда от знание за полово предавани болести

			Възраст на респондента						Общо
			до 15 г.	16-18 г	19-28 г.	29-38 г.	39-48 г.	49 и повече	
Според вас трябва ли хората в общността да знаят повече за полово предавани болести?	Не, няма нужда	Count	1	0	24	25	12	14	76
		Row %	1,3%	0,0%	31,6%	32,9%	15,8%	18,4%	100,0%
		Col %	50,0%	0,0%	45,3%	31,2%	20,0%	25,0%	29,8%
	Не, знае се достатъчно	Count	1	1	16	33	25	23	99
		Row %	1,0%	1,0%	16,2%	33,3%	25,3%	23,2%	100,0%
		Col %	50,0%	25,0%	30,2%	41,2%	41,7%	41,1%	38,8%
	Да, особено някои ...	Count	0	0	1	2	3	1	7
		Row %	0,0%	0,0%	14,3%	28,6%	42,9%	14,3%	100,0%
		Col %	0,0%	0,0%	1,9%	2,5%	5,0%	1,8%	2,7%
	Да, всички в квартала	Count	0	3	12	20	20	18	73
		Row %	0,0%	4,1%	16,4%	27,4%	27,4%	24,7%	100,0%
		Col %	0,0%	75,0%	22,6%	25,0%	33,3%	32,1%	28,6%
Общо	Count	2	4	53	80	60	56	255	
	Row %	0,8%	1,6%	20,8%	31,4%	23,5%	22,0%	100,0%	
	Col %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Безплатни прегледи – защо не?

Три са въпросите в пряка връзка с по-нататъшните дейности по проекта. Два от тях са за жени – безплатен АГ преглед и преглед за поставяне на спирала, третият е за всички жители на кварталите – пълна кръвна картина. В контекста на изключително високия дял здравно неосигурени жители (поне сред анкетираните) важно е да установим каква е готовността да се възползват от възможността за достъп до безплатни прегледи и безплатно кръвно изследване.

По отношение на АГ прегледа готовността на анкетираните жени е изключително висока – 96,1% (246 жени). И все пак, 10 жени са посочили, че не биха се възползвали, защото „*ми няма нищо*“ (2 жени), 3 жени защото е „*минало моето време/стара съм/в менопауза съм*“; 4 жени са посочили други причини.

Вероятно сред жителите на кварталите има още жени, които изпитват същите чувства или смятат, че АГ прегледът е важен, единствено когато жената е „*болна*“. Ето защо е необходима сериозна предварителна разяснителна работа сред жените за смисъла на профилактичния АГ преглед.

Очаквано готовността на анкетираните жени за **преглед от специалист за поставяне на спирала** е значително по-ниска – поради заявеното от тях и обсъждано по-горе в анализа нежелание/страх от ползване на средства, предпазващи от забременяване. **Малко над половината (57,2%) от анкетираните жени са заявили готовност за такъв преглед и евентуално – поставяне на спирала, което само по себе си не е малък дял.** Важно е да разберем какви са споделените причини за отказ:

- 3 жени са споделили, че ги е страх;
- 5 жени са заявили, че е вредна/„*не ми е добре*“;
- 50 жени просто са казали, че не искат;
- 16 жени се доверяват на мъжа си – „*мъжът ми ме пази*“;
- 20 жени заявяват, че е „*минало моето време/стара съм, в менопауза съм*“

Няма как да се очаква, че всички жени искат и ще си поставят спирала, а и едва ли е нужно. Но е важно да се проучат причините за нежеланието и да се преодолее страхът (ако го има), защото вероятно от това средство за предпазване от нежелана бременност имат нужда и други жени.

По отношение на кръвното изследване готовността е отново много висока – 96,1%, но отново, важно е да разберем причините за нежелание у останалите анкетирани жени.

- 2 жени заявяват, че не са болни/„*нищо ми няма*“;
- 4 жени споделят, че ги е страх;
- 1 жена не знае какво е това и как се прави.

Тези причини за отказ от кръвно изследване би трябвало да се обсъдят с всички жители на кварталите, за да се изясни смисълът от профилактичното изследване и безопасността на провеждането му.

Дългогодишният опит на здравните медиатори в ромски квартали, в които по различни проекти или с мобилните екипи на МЗ са провеждани безплатни прегледи – вкл. АГ прегледи, показва, че при провеждането им възникват основно два проблема:

- Хора, които нямат/не забелязват симптоми на заболяване, смятат, че нямат нужда от преглед, пък бил той и безплатен; или не желаят, защото „*току виж са ми открили нещо и тогава какво ще правя*“ – което ни отвежда до втория проблем.
- Хора, които имат някакви оплаквания/притеснения за заболяване, се въздържат да използват възможността за безплатен преглед, защото се страхуват от евентуалните „*лоши*“ резултати, и знаят, че след това трябва да живеят с мисълта за болестта, без да имат достъп до лечение, поради липса на средства.

Преодоляването на първия проблем е възможно единствено чрез разяснение на смисъла от здравната профилактика. За справянето с втория проблем здравни медиатори и медицински специалисти би следвало всекидневно да полагат усилия за включване на хората в здравноосигурителната система. **Но в конкретния случай – настоящият проект – е предвидена възможност (малък фонд със средства) за финансово осигуряване на последващи изследвания и лечение в случаите на диагностициране при безплатните прегледи на заболяване, което се нуждае от неотложно лечение. Важно е да се намери най-ефективният начин за използване на тези средства, за да се увеличи ефектът от направените безплатни АГ прегледи и да се повиши доверието на общността в профилактиката.**

Ключови проблеми

- В анкетираните домакинства делът на децата е висок – 43,7% (626 деца), а условията на живот по обективни показатели – изключително лоши. **Само 10,0% от всички анкетираните домакинства разполагат с базисните условия за нормално живеене – течаща вода, баня и тоалетна вътре в дома.** В селата на Нови пазар, в които е проведено проучването, **40,7% домакинства нямат телевизор, а нито едно домакинство не разполага с таблет или компютър.** В кварталите на Нови пазар само в 11 домакинства разполагат с компютър/таблет. **Интернетът е недостъпен за 83,7% от домакинствата, но в града домакинствата с интернет са повече.**
- **Тревожно е, че 13,0% от децата във възрастовата група 12-18 години са в съжителство (25 деца) или вече са били в съжителство (3 деца са разделени след съжителство).**
- **Общо 381 жени (267 от тях в Нови пазар, 114 от селата) или 45,4% от жените в анкетираните домакинства са родили първо дете, докато са били деца, т.е. до навършени 17 години! Тревожен е фактът, че има 11 жени-деца имат вече по 1 дете, а 1 жена-дете има 2 деца.**
- **Заетите на договор членове на анкетираните 259 домакинства в трудоспособна възраст са само 53 души.** Притеснително е, че значителен процент хора работят в сивата икономика, което предполага нередовни доходи, липса на защита по трудовото законодателство, ограничен достъп до здравни грижи.
- **Сред членовете на анкетираните домакинства преобладават тези, които нямат завършена образователна степен или са завършили само начално образование – 53,5%.** Макар и да се наблюдават някои положителни тенденции, нивото на образование е много ниско.
- **За 30 деца в анкетираните домакинства е посочено, че нямат личен лекар (24 в кварталите на Нови пазар и 6 в селата).** Тревожен е фактът, че 10 деца нямат личен лекар поради отказ на ОПЛ да ги приеме за свои пациенти.
- **Здравно неосигурени са 620 души (43,7%) – в кварталите на Нови пазар за 433 (45,2%) души е посочено, че не са здравно осигурени, а в селата – за 187 души (40,3%).**

- **Най-често профилактичният преглед се е осъществил при личния лекар, само 14 жени (2,9%) са посетили АГ профилактично;**
- **Общо за 50 деца (8,1%) има данни, че нямат поставени всички задължителни имунизации.**
- **284 деца (46,3%) не са били кърмени, като за 13 деца е посочено, че майката не е искала да кърми, а за 193 деца, че майката е имала проблем. Към тези 46,3%, които не са били кърмени, трябва да добавим още 39 деца (12,4%), които са кърмени само няколко месеца (до 6 месец), защото майката не е имала кърма. Стои въпросът дали е била пълноценна храната за 58,7% от децата. Нито една жена не споменава каквато и да е помощ от лекар по отношение на насърчаване кърменето или друг вид консултация.**
- **За 522 (85,2%) деца на въпроса дали са преглеждани от педиатър е даден отговор „не“; „не е имало нужда“ (30 деца), „няма педиатър“ (3 деца). Само 58 (9,5%) деца са преглеждани от педиатър, но 126 (20,6%) деца са били на лечение в болница.**
- **Предписаните лекарства от личния лекар в селата се купуват само от 15,1% от анкетираните домакинства, а в Нови пазар – от 40,0% от домакинствата.**
- **29,7% от децата не посещават/не са посещавали детска градина;**
- **За 23,3% от жените бременността не е била надеждно проследена поради късното ѝ регистриране след четвърти месец. Жените от селата по-рядко са посещавали АГ. Общо 9,3% от бременните жени през последните 3 г. не са посещавали АГ, като те са съответно 15,4% в селата и 6,7% в града.**
- **Общо 9 жени са родили преждевременно (2 в селата, 7 в Нови пазар), 2 жени в Нови пазар са родили деца с увреждане.**
- **Въпреки знанието (89,1%) за съществуването на средства, предпазващи от забременяване, 61,7% от анкетираните жени заявяват, че никога не са ползвали никакво средство за предпазване от забременяване.**
- **В селата 75,3% от отговорилите смятат, че в общността няма нужда от повече знания за предпазване от бременност. Никой в селата не посочва, че по тази тема е добре да се говори с професионалист – лекар, АГ, здравен медиатор.**
- **На фона на броя респонденти, които смятат, че хората в общността трябва да знаят повече за предпазването от нежелана бременност се оказва, че в селата 62,4% не биха препоръчали на децата си да ползват средства, предпазващи от забременяване, докато в града този процент е 36,3%.**

- Знание за сексуално/полово предаваните инфекции (ППИ) е споделено от 42,1% от анкетираните в кварталите на Нови пазар (72 респонденти) и от 41,9% от респондентите в селата (36 респонденти). **Само 3 души в селата посочват лекаря като източник на информация за ППИ, в града са значително повече отговорите (22).**
- **57,6% от анкетираните в селата (49 респонденти) и 69% от анкетираните в Нови пазар (118 респонденти) казват, че не знаят как да се предпазят от полово-предавани инфекции. В допълнение, още 21,2% от анкетираните в селата и 10,5% в Нови пазар смятат, че „няма как да се предпазваш от тях“.** Самите респонденти обаче признават, че с децата/внуците тези разговори няма да бъдат проведени – 78,5% от респондентите (201 души) казват че „за такива неща не се говори“ .
- **Малко над половината (57,2%) от анкетираните жени са заявили готовност да се възползват от безплатен АГ преглед и евентуално поставяне на спирала, което само по себе си не е малък дял. Важно е обаче да разберем какви са причините за нежелание да се възползват от такава възможност.**